

Jättiläiskirkko Ähtävän pitäjän Neder-Lappforsin kylän
Svidibackenilla ym. hajatietoja seudun muinaisjäänöksistä.

Kertomukseen kuuluu 3 karttaa, 3 valokuvaa
(levyt 10223-25) ja HMI. 10173:207-208.

Appelgren-Kivalon teoksessa Suomen Muinaislinnat (SMYA XII) on siv. 184-185, n:o:n 316 kohdalla, tietoja kaksivallisesta ns. jättiläiskirkosta Ähtävän pitäjän Hattin talon maalla. Appelgren-Kivalo kertoo muinaisjäänöksestä J. R. Aspelinin siitä Suomen Kuvalehdessä 1879 antaman kuvauksen mukaan. Aspelinin tiedot pohjautunevat taas Lappajärven kirkkoherran Jakob Fellmanin siitä Tanskan Oldskriftselskabetille jo v. 1843 lähettämään kertomukseen, josta Aspelinin julkaisema "kirkon" pohjapiirroskin on kait peräisin (vrt. SMYA XIV, s. 66). L. H. Sandelin ei asianomaisessa kihlakuntakertomuksessaan (SMYA XIV) anna muinaisjäänöksestä mitään omakohtaista kuvausta eikä nähtävästi ole ensinkään sitä löytänyt. Kun sen olemassa oloa näin ollen saattoi epäillä, päätin, oleskellessani Ähtävän Lappforsin kylässä syyskuussa 1935 Kvarnnabban kivikautista asuinpaikkaa kaivamassa, uhrata sunnuntaipäivän tämän yllämainitusta kuvauksesta päättäen komean jättiläiskirkon hakemiseen.

Muinaisjäänöksen sanotaan olevan Hatt'in tai Hällin talon maalla, joka sijaitsee Ähtävänjoen varressa Neder-Lappforsin kylässä.

Ornharju.

Ensimmäisenä ohjattiin meidät - mukanani oli ylioppilas C.-F. Meinander—Ornharjulle, joka on Hattin talon maalla, Ähtävänjoen lounaispuoleisella metsämaalla, n. km:n verran Högkullan (kartalla 1 Hökulan) taloista jokseenkin länteen. Oppaanamme oli maanviljelijä Konrad Häll. Mainitun "harjun" korkeimman kohdan luoteispäätä reunusti puolikuunmuotoisesti kivirakka, jonka leveimpään kohtaan oli kaivettu kuoppa (kuva 1). Siitä n. 8 m:ä kaakkoon oli kankaassa toinen kuoppa, samoin kolmas kankaan koillisrinteessä. Kankaan juurta ympäröi itä-, etelä- ja lounaispuolilla verraten yhtenäisenä kaarroksena kivirakka. Kuopat lienevät joko aartenkaivajien työtä

2
tai muinaisia metsänriistan säilytyskuoppia (vrt. Itkosen kertomukseen Inarin lappalaisten säilytyskuopista). ~~Orenharjun~~^m "muinaisjään-
nöksiä" ei Fellmanin ja Aspelinin alussamainittu kertomus saata
tarkoittaa.

Svidibackenin Takaisin palattuamme kerrottiin meille Svidibackenin paikkakun-
jättiläis- talaisten kesken "stenkyrka" nimellä tunnetusta kivirauniosta, joka
kirkko. muinaisjäänöksenä oli merkitty varamaamittari R. F. Albrechtin v.
1912 Neder-Lappforsin kylän Hällin manttaaliin kuuluvasta Hällundin
(main. kartalla Lassnabban) tilasta tekemälle, tähän jäljennetylle
kartalle (kartta 2). Oppaakseni sain maanviljelijä Leander Hällin
ja Ture Lindroosin. Svidibacken on laajahko, soitten ympäröimä ja
osaksi kivikkoinen kangasmaa Ähtävän- ja Purmonjokien välisellä
sydänmaalla Angjärvestä n. km:n verrat etelälounaaseen ja Hällin
talosta tietä myöten n. 3 km lounaaseen (mainitun Albrechtin
kartan mukaan itse "stenkyrka" on Lassnabban tontilta n. 2225 m
linnuntietä länsilounaaseen). Ähtävän kirkolta on paikka n. penin-
kulman päässä eteläkaakkoon. Täällä olikin kaksivallinen kivitarta
ulkovallassa olevine kuoppineen, jota yllämainittu vanha kuvaus
- siitä huolimatta, että se yksityiskohdittain ei vastaa todelli-
suutta - aivan ilmeisesti tarkoittaa.

Svidibackenin muinaisjäänös on tyypillinen jättiläiskirkko. Sen
sekä ulko- että sisävalli ovat alkuaan ilmeisesti luontaisia kivi-
rakkoja, joita ihmiskäsin on ainakin jonkunverran muodosteltu. Näiden
vallien ulkopuolella, sekä lounaassa että kaakossa, on vielä osit-
tain kolmas, heikosti tuntuva valli, selvästi kokonaan luontainen
(vrt. J. Ailio, SM 1922, siv. 1 ja seur; A. Europaeus, SM 1925,
s. 42). Muinaisjäänös on myös vastaavalla korkeusvyöhykkeellä,
kuin esim. Paavolan ja Limingan tienoon jättiläiskirkot, s.o. alu-
eella, joka kivikauden lopulla oli saaristoa ja joka nyt on n.
40 - 50 m meren pinnan yläpuolella (vrt. SM 1913, s. 80 ja seur.,
FM 1916, s. 47, sekä tämän kirjoittajan tutkimuskertomukset Tyr-
nävän Linnamaan ym. jättiläiskirkoista v:lta 1914 ja Ähtävän Kvarn-
nabban kivikauden asuinpaikasta v:lta 1935 top. arkistossa). Ähtävän
joen pinta on Hällin ja Hattin talojen kohdilla pyörein luvuin

n. 36 m korkealle yli mp:n.

Svidibackenin jättiläiskirkon eli "stenkyrkan" koko pituus, ulkopäädystä toiseen on 48 m (Fellmanin ja Aspelinin mukaan 57,5 m, mihin mahdollisesti tarhan luoteispäässä olevat erilliset kivirauniotkin on luettu mukaan) ja suunta jokseenkin kaakosta luoteeseen (hieman ESE - WNW). Leveys vallin ulkoreunasta toiseen on tarhan keskikohdilla 34 m (Fellmanin ja Aspelinin mukaan 36 m). Sisävallin ympäröimä alue on 20,50 x 10,50 m (Fellmanin ja Aspelinin mukaan 21,5 x 11 m).

Tarha ja vallit eivät ole vaakasuorassa tasossa, joten tässä on tuskin kysymys suoranaisista rantavalleista, vaan jollain muulla tavalla syntyneistä kivikasautumista. Tarhan luoteispää on huomattavasti ylempänä kankaalla kuin sen kaakkoispää, ylinnä on luoteisnurkka, etelänurkka alinna. Tarhan muoto ei ole myöskään läheskään niin säännöllisen soikea, kuin main. v. 1879 julaistu pohjapiirros osoittaa. Ulkovallin päätysivut ja lounainen pitkäsivu ovat tosin kaarevia ja kulmat pyöristettyjä, mutta koillinen pitkäsivu on lähes suora. Leveys ja korkeus vaihtelevat. Luoteisen porttiaukon itäpuolella valli on n. 6,5 m leveä ja aina 1,5 m korkea, sen länsipuolella, luoteisnurkan kohdilla aina 8 m leveä. Koillinen pitkäsivu on etelämpänä matala ja keskikohdiltaan vain 4 m leveä, lounainen pitkäsivu on taas vastavaltalta kohden 5,5 m leveä. Sisävallin koillissivu on etelä-osassaan suorahko ja kaakkoisnurkka on varsinkin sisäpuolelta jyrkän kulmikas, lähes suorakulmainen. Muut sivut ovat kaarevia ja kulmat pyöristettyjä. Sekä korkeudeltaan että leveydeltään sisävalli on sangen epätasainen. Sen luoteispää on alempana kuin ulkovalli, ulkoreunaltaan maan tasalla mutta tarhan sisustaan päin selvästi laskeva. Koillissivun varsinkin pohjoisosa on heikkoa, sen leveys sivun keskikohdalla on 2,5 m. Lounainen pitkäsivu sensijaan on hyvin vankka, ulkovallin lounaissivua ylemmäksi kohoava. Luoteisnurkan vaiheil^lta se on n. 1,5 m ja eteläosassaan n. 1 m korkea sekä keskikohdiltaan aina 7,25 m leveä. - Vallit ovat muuten osaksi maansekaisia.

Sisävallin sisusta on huomattavan tasasta, vähäkivistä, melkein kivetöntä tannerta.

4

Ulkovallissa on porttiaukko, vajoama tai katkeama, sekä luoteis- että kaakkoispäässä. Sisävallin kaakkoispäässä on samanlainen vajoama jokseenkin ulkovallin porttiaukon kohdalla, mutta sen luoteispäässä en huomannut selvää aukkoa tai sellaisen jäännöstä. Tarhan vanhaan pohjapiirrokseen merkittyjä ulko- ja sisävallin porttiaukkoja yhdistäviä kiveyksiä en voinut havaita.

Ulkovallissa on kappaleen matkan päässä toisistaan suuruudeltaan vaihtelevia kuoppia, jotka tumman jäkälän peittäminä erottuvat melkein mustina vaaleaa peuranjäkälää kasvavasta vallista. Näitä kuoppia ("likasom murade hål", SMYA XIV, s. 66) on merkitty jo edellämainittuun vanhaan (kai Fellmanin laatimaan) pohjapiirrokseen, vallin koillissivuun 5 ja lounaissivuun 4 kpl. Minun laskujeni mukaan niitä oli koillissivussa 9 ja lounaissivussa 7 kpl. Koillissivun kuopat olivat yleensä isoja, lounaissivun taas enimmäkseen pieniä. Onhan mahdollista, että kuoppia on Fellmanin paikalla käynnin jälkeen lähes 100 v. sitten kaivettu lisää, esim. tunnetussa v:n 1878 muinaisjäännösraaziassa (vrt. SMYA XIV, s. 51 ja seur.). Nuoremman ja vanhemman näköisiä en kuoppien joukossa voinut kuitenkaan erottaa. Kaikki kuopat vaikuttivat kuitenkin vallia nuoremmilta. On mahdollista, että ne aikojen kuluessa ovat syntyneet samoin kuin Pohjanmaan lukuisilla täysin luontaisilla kivirakoilla tavattavat kuopat, s.o. joko aartenkaivajien työnä tai säilytyshaudoiksi kaivettuina. - Sisävallin lounaissivun pohjoispuoliskossa taisi myös olla parisen kuoppaa. - Tällaisia kuoppia on huomattu myös muissa jättiläiskirkoissa, lukuisasti mm. Saloisten (Pattijoen) Linnankankaalla.

Jättiläiskirkon lounais-, kaakkois- ja koillispuolilla alkaa kangas viettää alaspäin jokseenkin kohta vallista alkaen, luoteispuolella harju sensijaan jatkuu ylempänä kuin tarhan sisusta. Tarhan ulkopuolella kangas on osaksi kivikkoista, varsinkin kaakkoisnurkassa heti tarhan ulkopuolelta lähtien.

Fellman mainitsee muinaisjäännöksen ohella olevan "små stenhögar". Svidibackenin jättiläiskirkon luoteispuolella on tosiaankin

2 isohkoa kivirauniota. Toisen näistä, joka sijaitsee tarhan luoteisportista ulos tultua vasemmalla kädellä, valokuvasin (kuva 3). Raunio on 5,5 m:n läpimittainen. Sen keskessä on 2,30 x 2,10 m laaja ja 0,80 m syvä kuoppa. Kun raunion korkeus on myös n. 0,80 m, on kuopan pohja jokseenkin maanpinnan tasolla. Tämän raunion vieressä on toinen samanlainen kuoppakeskeinen raunio ja kolmantena melkein pelkkä kuoppa kivikkokankaassa. Myös jättiläiskirkon lounaissivun ulkopuolella, sen keskivaiheilta n. 5 - 6 m lounaaseen, on kuoppakeskeinen raunio, jossa kuopan pohja on ympäröivää maanpintaa syvemällä. - Kuopat vaikuttavat, kuten myös vallissa olevat, itse raunioita nuoremmilta. Samanlaisia raunioita ja kuoppia on tavattu muuallakin jättiläiskirkkojen ohella.

Jättiläiskirkon pohjoispuolelta, sen pohjoisnurkasta n. 20 m pohjoiseen, löysimme, polulta, josta turve oli kulunut pois, hiekasta 4 kvartsi-iskosta, joista yksi ehkä huono kaavin (10173:207-208). Tässäkin näyttää siis olleen, kuten Paavolan Pesuankankaan, Tyrnävän Linnamaan ja Pattijoen Linnankankaan jättiläiskirkoilla, kivikautista asutusta.

Svidibackenin jättiläiskirkolla käydessäni ilma oli sateinen, joten karttaluonnoksen laatimiseen siitä en voinut ryhtyä. Aikomukseni oli palata paikalle tehdäkseni muinaisjäännöksestä pohjapiirroksen, mutta tämä jäi jatkuvien sadeilmojen vuoksi, jotka viivyttivät tutkimustani Kvarnabban kivikautisella asuinpaikalla, sikseen. Mukanani olevaan vanhan pohjapiirroksen jäljennökseen tein kuitenkin käynnilläni korjauksia ja lisäyksiä ja merkitsin siihen myös summittaisesti tarhan ulkopuolella olevat rauniot ja kuopat. Liitän kertomukseeni jäljennöksen tästä "korjausvedoksesta" (kartta 3).

Sjöbacka.

Sjöbacka ("Söbacka") nimisellä harjulla, vajaan kilometrin päässä lounaaseen (hieman SSW) Neder-Lappforsin Fersbackan talosta ja n. 400 m lounaaseen Björkbackan talosta on harjun selänteellä kivirakkaa, jossa on kolme kuoppaa: kaksi rakan luoteispäässä likellä toisiaan ja kolmas lähellä rakan kaakkoispäätä. Ehkä

entisten aarteenkaivajien työtä. Kansa nimittää niitä, kuten alempana pitäjässä rautakautisia hautaraunioita, lappkyrka-nimellä.

Västerbacken. Saman Lappforsin kylän Nygårdin talon maalla, talosta ainakin km:n päässä etelään päin, on Stormoss' Västerbackenilla, lähellä mäen korkeinta kohtaa vaikeasti huomattava suorakaiteinen kivilatomus, 3,40 m pitkä (W - E) ja 2,90 m leveä (S - N), ehkä ihmisten tekemä. Reunat ovat vain yhden kivikerroksen korkuiset. Raunio on ehyt, sen keskus on vajonnut kuopalle. Maanviljelijä Matts Eriksson Nygård, joka piti rauniota erittäin tärkeänä ja luuli, että eräs hänen esi-isistään oli haudattu sen alle, kuljetti minut autolla muinaisjännöstä katsomaan.

Tutkimukset suoritettu syyskuun 8 - 9 p. 1935.

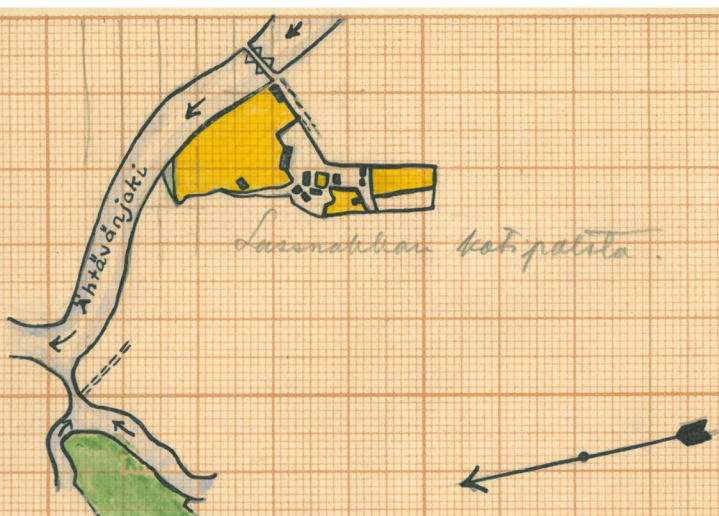
Aarne Ayräpää.

Karta 1. Åhlén, Nord-Lappland, Pajala. A. Ahlén 1935.

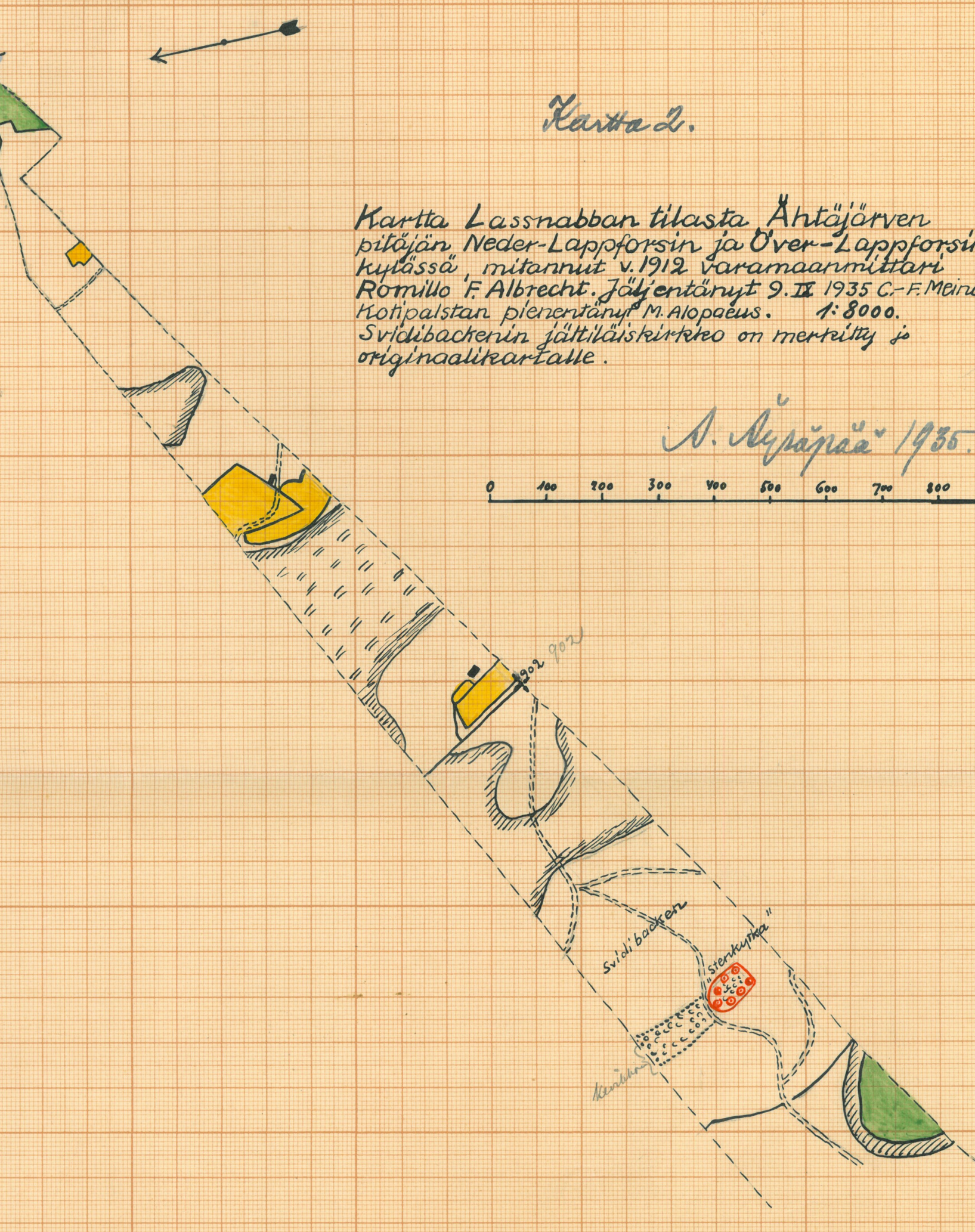
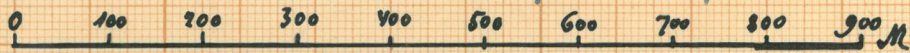

Kartta 2.

Kartta Lassnabban tilasta Ahtäjärven pitäjän Neder-Lappforsin ja Över-Lappforsin kylässä, mitannut v. 1912 varamäärmittari Romillo F. Albrecht. Jäljentänyt 9. II 1935 G.-F. Meinander. Kotipalstan pienentänyt M. Alopæus. 1:8000. Svidibackenin jättiläiskirjelmä on merkitty ja originaalilehtelle.

A. Nyjänpää 1935.

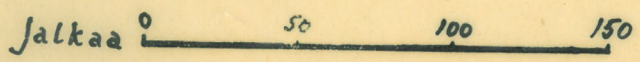
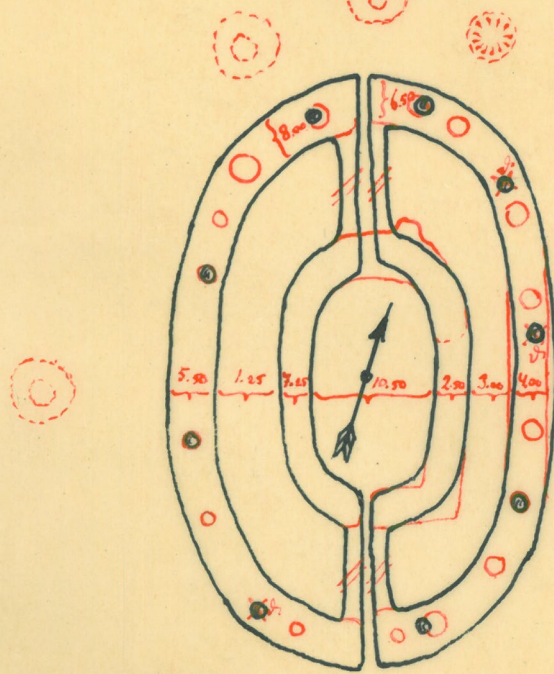

Kartta 3.

Ahtävä. Neder-Lappfors
Svidibacken
"Stenkypka" J.R. Aspelinin
mukaan (Suomen Kuvalehti
1879).

+ kuvattua (1873: 207)

Punalla mustalla
tehdyt lisät A. Nykä-
mäen lisäyksistä ja
korjauksista, tehdyt
palkalla käydessä 8/9 1935.

10223

Kuva 1. Luontaiseen kivikkoon
kaivettu kuoppa Ormhärjällä.
Kuopassa seisoo oppaamme
Konrad Hall; vieressä ylöpp.
C. F. Meriander. Valok. 8.9.1935

¹⁰²²⁴
Kuva 2. Svidibackenin jäätäläiskivon
("stonkyrka") pohjoismurkka luoteiseen porttiin vierestä Nähtynä.
Miehet (oppaamme Ture Lindroos ja
yliopp C.F. Meriander) seisovat vallissa
olevissa Kuopissa. Valok. 8. 9. 1935

¹⁰²²⁵
Kuva 3. Kuoppakeskeinen kivi-
raunio Svidibackenin jäätäläiskivon
luoteispuolella, koillisesta päin.
Maanvilj. Leander Häll seisoo rauniolla
olevissa Kuopissa. Valok. 8. 9. 1935